

עיקרו של מזבח

(תגובה למאמרו של הרב שלמה הירש בגיליון כ"ג)

א. דברי הרב הירש

ב. גודל המקום המקודש לבניית המזבח

ג. גודל המזבח

ד. דין 'כל הראוי לבילה' בבניין המזבח

ה. הקרבה בלא בית – מצווה או רשות?

א. דברי הרב הירש

הרב הירש מעלה ארבע בעיות שישנן בהקמת מזבח קטן שיהיה כלול באופן ודאי או קרוב לוודאי בשטחו של המזבח המקורי, ומכך מסיק שאין בידינו לבנות היום מזבח: א. לא ברור שאכן התקדשו שישים אמה לבנות בתוכן את המזבח. ב. יש דעה שאסור להכין לכתחילה מזבח קטן מ"ב על ל"ב אמות, ולכן גם לו יצויר שמזבח כזה הוא כשר להקרבה, אין בזה תקנה, כי אסור לבנות מזבח כזה. ג. יש דעה שחל כאן הכלל שכל שאינו ראוי לבילה, בילה מעכבת בו. ולכן כל עוד לא ידוע לנו מקום המזבח המדויק, אין לנו תקנה במזבח קטן שנמצא בוודאות במקום המזבח המקורי. ד. גם לפי האפשרות שמזבח קטן כשר, הוא צריך להיבנות דוקא באותו שטח מצומצם שבו נעקד יצחק.

אקדים ואומר שהערותיי אינן מילתא דפסיקא ואינן מביאות למסקנה חד משמעית, ולא באו אלא להציע כיוונים לפתרונות לחלק מהקשיים הללו ולא לכולם. והדברים עוד טעונים ליבון ודיון, בנייה וסתירה, ע"י תלמידי חכמים. ואשמח מאוד לתגובות.

ב. גודל המקום המקודש לבניית המזבח

דומה שהבעיה הראשונה מוצאת את פתרונה בדבריו של הרב יהושע פרידמן (מקום מזבח העולה בעזרה, מעלין בקודש ט"ו) שצוינו בהערת המערכת. לדידו, לא רק שהתקדשו שישים אמה אלא כל העזרה מקודשת ועומדת לבנות עליה את המזבח ולהקריב עליו את הקרבנות, עיין שם.

ג. גודל המזבח

לגבי הבעיה השנייה, מדובר במחלוקת בין 'ערוך השולחן העתיד' (הל' בית המקדש פ"ה ס"ה) לבין בעל 'עבודה תמה' (סוף שער ב). ויש להעיר שלפי בעל 'עבודה תמה', שנקט שיש איסור להכין מזבח כזה לכתחילה, יוצא שהדין שכתב הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ב הי"ז) שמזבח קטן כשר להקרבה, עוסק במציאות שבונה המזבח עברו על ההלכה, וקצת תמוה לכאורה שברשיעי עסקינן, ובפרט לאור העובדה שמדובר על בוני המזבח. ואילו לדברי 'ערוך השולחן העתיד' שכתב שבמקום צורך מותר לבנות מזבח קטן, לא קשה. סיבה נוספת לצדד בדברי ערוה"ש היא שכלל נקוט הוא בפוסקים דשעת הדחק כדעבד דמי. וכיון שלא מצינו דין מבורר האוסר שינוי ממידות המזבח,¹ מסתבר שאין כאן איסור המעכב את הקמת המזבח, אלא רק דין שיש לקיימו היכא דאפשר. וכיון שחידוש עבודת המקדש תלוי בזה, פשוט לכאורה דחשיב שעת הדחק.

ד. דין 'כל הראוי לבילה' בבניין המזבח

אף הבעיה השלישית מקבלת יחס אחר לאור דבריו של הרב פרידמן, לפיהם כל העזרה "ראויה לבילה", ואין הבדל מהותי בינה ובין מקום המזבח. שהרי לשיטתו (שהיא שיטת הגרי"ח זריהן, רבה של טבריה, בשו"ת משפט כהן סי' צב) אין המקום המדויק של המזבח מעכב להקריב דווקא עליו, וברור שאין ידיעתו מעכבת. ובשלמא בבילה מצינו דין מחייב לבלול את המנחה (מנחות עד ע"ב), ובראוי לבילה אין דין זה מעכב, אך בקרבנות אין דין המצריך להקריבם דווקא על המזבח ולא בשאר העזרה הראויה למזבח. ושלמה עצמו הקריב על רצפת העזרה, וכמפורש בפסוק (מל"א ח', סד). וכיון שאין דין כזה, ממילא אין אפשרות לומר שהאפשרות לקיימו מעכבת. ואף אם יש עדיפות לכך וזו צורת המצווה, סו"ס אין כאן דין, ולא דמי כלל לבילה, שהיא מצווה מן התורה. ואמנם אפשר לומר שהגדרת המצב כ"אינו ראוי לבילה" מתייחסת לעצם מעשה בניית המזבח ולא למעשה ההקרבה עליו. אלא שכבר עמד הרב פרידמן (שם) על כך שאין מצווה "לזהות את המזבח", ומהיכי תיתי לחדש שהמזבח צריך להיות "ראוי" לזיהוי זה?

1 הרב הירש בהערה 9 ציין לדברי 'אבן האזל' (הל' בית הבחירה פ"ב ה"ג ד"ה אבל) שטען שיש דין כזה מכוח הכתוב ביחזקאל (מ"ג, טו"ז). וצריך עיון כיצד מתיישבים הדברים עם העובדה שהרמב"ם כתב שכל הפרטים במקדש זה צריכים להיבנות לפי תבנית בית שני ולא לפי הפסוקים ביחזקאל. וה'אבן האזל' שם הזכיר אם את הדין דהכל בכתב מיד ה' עלי השכיל (דהי"א כח, יט; ראה עירובין קד ע"א ועוד), אך לא מסתבר שדין זה בא לומר שעדיף לא לבנות כלל מאשר לבנות במידות שונות, אם מדובר על מזבח שסוף סוף יהיה כשר להקרבה.

לפני כשנתיים כתבתי מכתב לגר"ד ליאור שליט"א ובו הצגתי את דברי הרב פרידמן בשינויים והוספות מסוימים, וביקשתי את חוות דעתו על הדברים. הרב השיב לי בתשובה שנדפסה לאחר מכן בספרו 'דבר חברון' (ח"ג סי' שפ), ותורף דבריו הוא שהואיל וזוהי דעת הרב קוק (משפט כהן שם), אין נפקא מינה לדיון זה. ולא זכיתי להבין דבריו: וכי אין אפשרות שתוכרע הלכה שלא כדברי הרב קוק? ובפרט לפי מה שכתב הגר"ד ליאור שם שמרן ה'כסף משנה' (הל' בית הבחירה פ"ו הט"ז) חלוק בזה על הרב קוק וסובר שאין מניעה לבנות מזבח בזמן הזה, ע"ש. וצ"ע.

ה. הקרבה בלא בית – מצווה או רשות?

בשולי הדברים רציתי להתייחס לדברי ה'קהילות יעקב' (שבועות סי' יא) שהביא הרב הירש בהערה 10. ה'קהילות יעקב' מדייק מלשון ה'חינוך' (מצווה תמ) שהקרבת קרבנות ללא בית היא רשות, ואין בה שום מצווה, ויש לציין בזה לדברי ה'חינוך' (מצווה צה) שכתב להדיא שיש מצווה בהכנת המקדש או חלקים ממנו. מלבד זאת יש לציין כי לכאורה לשיטה זו קשה קצת להבין את מעשיהם של עולי בבל שבנו את המזבח והקריבו עליו קרבנות (זבחים סב ע"א). דאם אין בזה שום מצווה, מדוע טרחו לבנות מזבח ולהקריב עליו קרבנות? וגם לא ברור לכאורה בשביל מה העיד להם הנביא שמקריבין אף על פי שאין בית (שם), אם לא קיימו בזה שום מצווה. וצ"ע.